

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 36

Заснований в 1996 році

Рівне – 2007

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 36. — Рівне: РДГУ, 2007. — 188 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем реалізації психолого-педагогічних ідей Л.С.Виготського на сучасному етапі реформування освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюрів Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 6 від 26. 01. 2007 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2007

отражение и в результатах по Тесту на диагностику духовного кризиса. Было выявлено преобладание тенденций (в совокупности – 65%), свидетельствующих о затрудненности духовного кризиса в силу чувства разочарования, неудовлетворенности и обесценивания переживаний духовного характера.

Выводы. Итак, совокупный анализ результатов дает нам возможность сделать следующие выводы относительно различий между группами *воцерковленных* и *невоцерковленных молодых людей*:

1) *воцерковленные молодые люди* обладают устойчивой и целостной картиной мира и системой ценностно-смысловых ориентаций, построенной на основе осмысления православной картины мира, в то время как *невоцерковленные молодые люди*, несмотря на осознанную религиозную идентификацию, демонстрируют упрощенную и эклектичную картину мира и ориентированы на общесоциальные ценности;

2) для *воцерковленных молодых людей* более значимо понимание бытийных основ своей жизни, осмысление своей картины мира и духовные переживания;

3) иерархия ценностей и смыслов *воцерковленных испытуемых* имеет более сложное строение, включая в себя духовно-трансцендентное измерение и они стремятся к построению своей жизни на ее основе, тогда как для *невоцерковленных испытуемых* ценности данного типа остаются только известными, но не реальнодействующими;

4) среди *воцерковленных молодых людей* преобладает тенденция к духовному росту и повышению уровня осмысленности жизни, что свидетельствует о прохождении ими юношеского кризиса. У большинства *невоцерковленных молодых людей* личностное самоопределение оказывается незавершенным, что частично ими осознается.

В своей работе мы рассмотрели один из вариантов прохождения юношеского кризиса самоопределения, акцентировав внимание на том, что осознанная мировоззренческая (в данном случае религиозная) идентификация сама по себе не может означать формирования зрелой личности с устойчивой мотивационно-смысловой сферой.

Однако, в силу ограниченности выборки, возможностей диагностических методик, и, прежде всего, трудности изучения личностных процессов, связанных с религиозной верой, полученные результаты позволяют лишь сделать ряд предположений, в той или иной степени достоверных. Научно-исследовательская работа в данном направлении требует дальнейших исследований с расширением выборки и использованием дополнительных методов, позволяющих составить более адекватное представление об интересующем нас предмете.

ЛИТЕРАТУРА

1. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М., 1973. – 260 с.
2. Ильин И.А. Аксиомы религиозного опыта. В 2-х томах. – М.: ТОО „Рарог”, 1993. – 179 с.
3. Зенько Ю.М. Психология и религия. – СПб.: Алетейя, 2002. – 280 с.

Резюме. В статье изложены материалы экспериментальных исследований развития религиозной картины мира и ее роль в личностном развитии. Проанализированы особенности становления мотивационно-смысловой сферы верующих людей.

Ключевые слова: мотивационно-смысловая сфера, вера, религиозная картина мира.

Summary. The materials of experimental researches of development of a religious picture of the world and its role in personal development are stated in article. The features of becoming the motivation-semantic sphere of believing are analyzed

Key words: motivation-semantic sphere, religious picture of the world, belief.

Одержано редакцією 12.01.2007.

УДК: 37: 159. 922. 1: 316. 61

О. В. СТОРОЖ

ТЕОРЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ І КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Резюме. У статті проаналізовані відмінності у поясненні складових компонентів творчого мислення; виокремлені основні особливості творчого мислення. Розкрито можливості системного підходу до комплексного пояснення творчої особистості. Подано аналіз творчої особистості представниками вітчизняної і зарубіжної психології. Розкрито поняття „творча особистість” і „креативна особистість”.

Ключові слова: особливості творчого мислення, творча особистість, системний підхід, креативність, креативна особистість.

Постановка проблеми. Проблема творчості існує досить давно. Проте багато проблемних питань ще досі не вирішено і актуальність їх залишається для нових дискусій і пропозицій. Якщо враховувати важливість творчості для розвитку науки й життя суспільства, стає більш очевидним, що проблема творчості недостатньо вивчена. Складність експериментальних досліджень в сфері психології творчості призводить до відштовхування дослідників від даної проблеми або відбувається повторення вже існуючих досягнень. Психодіагностичний

інструментарій вичерпує свої можливості і ріст великої кількості різноманітної інформації в суспільстві призводить до розвитку творчої особистості з складнішими особистісними, характерологічними і індивідуальними проявами.

Дослідники все більше погоджуються з думкою, що здатність до творчості властива не лише видатним діячам науки, техніки та культури, а й характеризує всіх людей, що її можна стимулювати та розвивати цілеспрямованими заходами, підвищуючи ефективність продуктивної діяльності людини в різних галузях, повно використовуючи творчий потенціал.

Психологічна наука, як зазначає М.Г.Ярошевський, у ХХ столітті відмовилась від твердження про унікальність творчого акту і творчої особистості. Психологи переконані, що *здатність до творчості закладена в кожній людині, яка реалізує її різною мірою в різних умовах.*

Визначення теоретико-методологічних підходів до вивчення творчого мислення, творчої особистості має відповідати на такі запитання: 1. Які компоненти творчого мислення найчастіше зустрічаються у психологічній науці? 2. Які існують уявлення про творчу (креативну) особистість в зарубіжних та вітчизняних психологічних теоріях? 3. Яку роль відіграє системний підхід у розкритті творчої особистості?

Основними методами дослідження були: вивчення зарубіжних та вітчизняних літературних джерел, теоретичний аналіз проблеми.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Проблема становлення творчої особистості, виявлення і розвиток творчого мислення, розкриття природи креативності, створення умов для творчої самореалізації людини довгий час привертає увагу теоретиків, дослідників, практиків. Велика практична значущість цієї проблеми та неможливість її вирішення в межах окремих наукових парадигм стимулювали процес зближення та взаємозбагачення теоретико-експериментальних і концептуальних підходів на шляху створення єдиної теорії розвитку творчого потенціалу.

В даному теоретичному аналізі будуть проаналізовані основні складові творчого мислення, системний підхід до творчої особистості.

Історія розвитку досліджень творчості у вітчизняній психології, пройшла низку етапів, що відповідають соціальним потребам суспільства й рівню становлення психологічної науки. Зокрема, дослідження вчених Інституту психології ім. Г.С.Костюка [7] та співробітників його школи М.Й.Боришевського [17], С.Д.Максименка [11], В.О.Моляко [13], В.В.Москаленко [14] В.Т.Циби [16, 17] та інших – охоплюють всю систему проблем і завдань, що включають теоретичні проблеми психологічної творчості, проблеми діагностики, принципи й методи розвитку та навчання творчих дітей.

Генезис ідей психології творчості, особливості загального підходу до дослідження, динаміка перетворень цього підходу і тенденція її стратегічного напрямку були проаналізовані Я.О.Пономарьовим. Психологами виконані фундаментальні дослідження з проблем психології творчості (Б.М.Кедров, О.І.Кульчицька, В.О.Моляко, С.Л.Рубінштейн), загальних та спеціальних здібностей (В.О.Крутький, Н.С.Лейтес, Б.М.Теплов), з психології та психофізіології індивідуальних відмінностей та здібностей (В.Д.Небиліцин, В.М.Русалов, Б.М.Теплов).

Різнобічний інтерес до психології творчості характерний для середини 30-х років, однак потім він пішов на зниження. Сьогодні крива цього інтересу знову різко піднялась і стала предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних психологів таких, як С.М.Берштейн, Д.Б.Богоявленська [3], В.С.Біблер [2], А.В.Брушлінський [4], Л.С.Виготський [5], Дж.Гілфорд, О.М.Леонтьєв, О.М.Матюшкін [12], С.Меднік, В.О.Моляко [13], Я.О.Пономарьов, В.Н.Пушін, С.Л.Рубінштейн, І.М.Семенов, О.К.Тихомиров, П.Торренс, та багато інших.

Аналізуючи наукові джерела з питань творчого мислення можна зустріти різноманітні трактування компонентів, які входять до складу творчого мислення. Слід зазначити, що в зарубіжній психології використовується поняття “креативне мислення”.

Звернення до робіт провідних фахівців з проблеми творчості або креативності дозволяє зробити висновок, що суттєві відмінності у тлумаченні творчого мислення або креативного мислення в зарубіжній і вітчизняній психології не існує.

Так, в своїх дослідженнях дослідники роблять акцент на різних складових процесу креативності, або виділяють як пріоритетну одну складову чи будують складну систему взаємодіючих процесів. Спочатку Дж.Гілфорд, потім П.Торренс описують креативність у *термінах мислення*, розуміючи творче мислення “як процес відчуття труднощів, проблем, прогалин в інформації, елементів, яких не вистачає, перекосів у чомусь, побудови здогадок і формування гіпотез, що стосується цих недоліків, оцінки й тестування цих загадок і гіпотез, можливості їх перегляду, перевірки та узагальнення результатів” [3].

Д. Гілфорд виділив чотири основних параметри креативності:

1. Оригінальність – здатність продукувати незвичайні відповіді;
2. Семантична гнучкість-здатність запропонувати нове використання об'єкта;
3. Образна гнучкість – здатність бачити в об'єкті нові ознаки.
4. Спонтанна гнучкість – здатність продукувати різноманітні ідеї в нерегламентованих ситуаціях.

Пізніше Дж. Гілфорд описує шість *параметрів* креативності :

1. Здатність до виявлення і постановки проблеми;
2. Здатність до генерування великої кількості ідей;

3. Гнучкість – здатність продукувати різноманітні ідеї;
4. Оригінальність – здатність відповідати на подразники нестандартно;
5. Здатність удосконалити об'єкт, доповнюючи деталі;
6. Здатність вирішувати проблеми, тобто здатність до аналізу і синтезу.

В свою чергу П. Торренс запропонував такі основні параметри креативності, а саме:

- Легкість, яка оцінюється швидкістю виконання тестових завдань;
- Гнучкість оцінюється як кількість переключень з одного класу об'єктів на інший в ході відповідей;
- Оригінальність оцінюється як мінімальна частота даної відповіді по відношенню до однорідної групи.

Концепція С. Медніка передбачає два різновиди мислення: конвергентне мислення – це мислення, при якому всі зусилля концентруються на пошуку єдиного правильного рішення; і дивергентне мислення – це “віялоподібний” пошук рішення за всіма можливими напрямками, з метою роздивитися якомога більше варіантів, які призводять до оригінальних рішень. Також в своєму тесті мовомислительної креативності (RAT) застосовуються наступні індекси:

- індекс продуктивності – відношення кількості відповідей до кількості завдань;
- індекс оригінальності;
- індекс унікальності відповіді;
- індекс селективності.

Неодноразово в своїх дослідженнях О.І.Кульчицька розглядає *особливості* творчого мислення. До них належить легкість і продуктивність мислення – тобто те, наскільки швидко індивід може створювати певні продукти творчості: ідеї, думки, об'єкти тощо; гнучкість – здатність до швидкого переключення з однієї проблеми на іншу або їх об'єднання; оригінальність – своєрідність мислення, незвичність підходу до проблеми, її нове вирішення; точність (відповідність) – стрункність мислительних операцій щодо виниклої проблеми, вибір адекватного рішення, відповідного до поставленої мети [8,9].

І.А.Барташнікова, О.О. Барташніков в своїх наукових роботах розкривають такі основні *показники* творчого мислення: швидкість, гнучкість, оригінальність, допитливість, сміливість [1].

П. Блонський в своїх працях описує основні *ознаки* творчого мислення: швидкість мислення, гнучкість мислення, оригінальність, допитливість, точність, сміливість.

Л.В.Хомик в розгляді соціалізації торкався таких особливостей творчого мислення: пластичність, швидкість мислення, оригінальність мислення [15].

Розглядаючи вище перераховані підходи до компонентів творчого мислення, слід підкреслити, що кожен із авторів, для пояснення творчого мислення використовував різноманітні категорії, наприклад – *параметри* творчого мислення, *особливості* творчого мислення, *показники* творчого мислення, *ознаки* творчого мислення, не змінюючи зміст самих компонентів творчого мислення. Тобто, параметри творчого мислення це і є особливості творчого мислення.

В даному теоретичному аналізі використовується поняття *особливості творчого мислення*. До особливостей творчого мислення ми відносимо швидкість, гнучкість, оригінальність і когнітивна складність мислення (розробленість мислення). Такий підхід свідчить про можливість виділення основних особливостей мислення, які впливають на соціалізацію особистості.

Надзвичайна складність проблеми психологічного дослідження творчості стає зрозумілою, якщо розглядати все розмаїття спеціальних видів творчості, які можна розрізнати за предметом творчої діяльності (наукова, технічна, художня, соціальна, управлінська, політична, економічна, педагогічна, побутова), за віковими, культурними, національними та іншими ознаками. Структура творчості щоразу може розглядатися дослідниками в нових аспектах, питаннях.

Звернемося до системного підходу у вивченні проблеми залежності соціалізації від креативних властивостей індивіда [16].

Системно-психологічний підхід до вивчення проблеми організації продуктивного мислення був заснований І.М.Семеновим [17]. Вихідним положенням вчений вважає включеність у структуру продуктивного (*творчого*) мислення особистісного аспекту, який задає цілісність мислительному процесу (через його осмислення та усвідомлення) і виводиться з тих позицій власного „Я”, котрі суб'єкт займає відносно розумового змісту та пошукового руху. Особистість в цілому є суб'єктом усвідомлення з цієї точки зору, а дії, що виконуються, та їх предметний зміст – безпосереднім об'єктом. Тому *творче мислення* відбувається на таких рівнях, як операціональний, предметний, рефлексивний та особистісний. Вони утворюють систему складових компонентів пізнавальної діяльності. А пошук людиною вирішення творчого завдання є рухом її думки по ієрархічно підпорядкованих рівнях. Верхівку цієї ієрархії утворюють особистісний і рефлексивний рівні, а основу – предметний та операціональний. У процесі мислення вони функціонують як динамічна система взаємодіючих підрівнів.

Вітчизняні психологи А.Б.Коваленко, О.І.Кульчицька [8], Н.І.Литвинова, В.О.Моляко [13], М.О.Холодна, В.С.Юркевич та інші вивчали складний діалектичний характер переплетіння процесуального й особистісного в творчості, вони брали за основу існування психічної системи регулювання творчої поведінки, мислення, розумової діяльності. Ця система багаторівнева, багатокомпонентна й розгалужена, у ній є певний центр „особистісної активності”, котрий являє собою багатознакову закодовану інформацію про набір основних дій та прийомів їх групування у випадках зіткнення суб'єкта з незнайомими ситуаціями або невідомими елементами в

знайомих ситуаціях.

В.О.Моляко [13] в багаторічних дослідженнях на матеріалі проектно-конструкторської діяльності виділяє п'ять важливих стратегій – пошуку аналогів, реконструювання, комбінування, універсальну, випадкових підстановок. Процес творчої проектно-конструкторської діяльності, відповідно до стратегічної концепції організації, можна умовно поділити на три взаємопроникаючі основні цикли: еталонування, проектування та апробування.

Дана точка зору підтримується в загальнопсихологічних дослідженнях, зокрема в роботах В.В.Давидова. Головним критерієм особистості вчений вважає *наявність у суспільного індивіда творчих можливостей*. До такого ж висновку раніше прийшов вітчизняний психолог О.М.Ткаченко. Людина, що має творчий потенціал, – особистість. У цьому плані визначення В.В.Давидова збігається з даними спеціальної психології творчості. Характерною психологічною рисою є показник рівня розвитку індивіда, потреба індивіда в активному творенні. Вона утворює смисл, всі інші потреби предметно-речового характеру, спрямовані на споживання.

Психологічні дані свідчать про те, що творча особистість за складом і характером притаманних їй психічних якостей є дуже складним для вивчення утворенням. Дослідники характеризують творчу особистість, перелічуючи різні якості, кількість яких дуже велика. Для полегшення роботи деякі дослідники обмежують свої уявлення про творчу особистість, але залишають “найбільш суттєві” її ознаки або залишаються на високому рівні узагальнення робочих понять. Однак, ігнорування “несуттєвих” ознак та відсутність конкретності робить узагальнені моделі творчої особистості непридатними для практичного використання в психологічній практиці. Це може зашкодити і застосуванню повного існуючого набору якостей творчої особистості, що призведе до розростання безсистемної роботи з розвитку творчої особистості [6, 9].

Д.Б.Боговяленська [3] визначає творчу особистість через її інтелектуальну ініціативність; при цьому вона розрізняє поняття інтелекту й творчих здібностей, які вважає похідними від особистісної активності. В.І.Загвязинський розглядає творчу особистість через її ставлення до навчально-пізнавальних задач; Н.В.Кузьміна – через зв'язок творчої особистості із самовдосконаленням професійної діяльності; Д.Клейн, В.Колвейт визначають творчу особистість через творчі процеси мислення та діяльності; П.Ф.Кравчук визначає творчу особистість через її творчий потенціал, А. Маслоу [12], К. Роджерс [12] визначають творчий розвиток особистості через її здатність до самореалізації; тощо. Розглядаючи особистість та її діяльність, як внутрішньо пов'язані, та спираючись на твердження, що спеціальна організація провідного типу діяльності виступає умовою впливу на особистість, на формування в неї в процесі даної діяльності необхідної ієрархії потреб і мотивів, а також на те, що індивідуальні властивості людини зумовлені суспільними відносинами, опосередкованими через її внутрішній світ, Н.В.Кичук визначає творчу особистість через її інтелектуальну активність, творче мислення та творчий потенціал.

А.Н.Лук [10] виділяє в творчій особистості такі характерні якості: готовність до ризику, імпульсивність, незалежність суджень, нерівномірність успіхів при вивченні різних навчальних предметів, почуття гумору, самотність, пізнавальну скрупульозність, неприйняття на віру, критичний погляд на такі речі, які вважають “священними”, сміливість уявлення та мислення. Такий погляд на творчу особистість поділяє П.А.Нечаєв, який вважає, що творчі особистості відрізняються від нетворчих будовою особистості. Н.Т.Петрович наводить вихідні якості творчої особистості, такі як знання, здатність до самоосвіти, пам'ять, допитливість, фізичне здоров'я. За допомогою цих параметрів дається навіть аналітична формула творчих досягнень особистості.

Аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури, її осмислення дозволяють запропонувати наступний підхід до визначення творчої особистості. На основі ретельних досліджень психологів [4, 5, 6, 9] правомірно розрізняти поняття “креативна особистість” і “творча особистість”. Під “креативною” розуміють таку особистість, яка має внутрішні передумови (особистісні утворення, специфіка когнітивної сфери, нейрофізіологічні задатки), що забезпечують її творчу активність, тобто не стимульовану ззовні пошукову та перетворюючу діяльність. Таким чином, детермінантою творчої активності особистості виступає її креативність. Але творча активність не завжди є продуктивною. Продуктивну творчу активність називають творчою діяльністю, тобто таким творчим процесом, внаслідок якого виникає нове досягнення, котре може мати як об'єктивну, так і суб'єктивну новизну та оригінальність. На основі цього можна дати визначення творчої особистості як креативної особистості, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності. Так, наприклад, працелюбність не обов'язково притаманна креативній особистості, але для результативної творчої активності вона має першорядне значення. Щодо терміна “креативні риси”, який часто вживається дослідниками, то його слід застосовувати лише тоді, коли говориться власне про креативну особистість, тобто про характеристику внутрішніх передумов для творчості [9].

Слід зауважити, що креативність – властивість особистості, що виявляється в тенденції до вирішення проблем по-новому, суб'єктивно чи об'єктивно, новими засобами, семантичними “стрибками”, новими конфігураціями дій або методів та ін. Для активізації креативності необхідне створення особливого психічного стану. Емпірично креативність виявляється як головна компонента системи тестових і експертних оцінок творчого потенціалу, певним чином пов'язана з іншими властивостями особистості. Це дозволяє її вважати одним із системоутворюючих факторів структури особистості, який впливає та обумовлює рівень розвитку особистості та її самореалізації в майбутньому [6].

Однозначними є положення про те, що творчість – це здатність виконувати роботу, яка одночасно є як новаторською (тобто оригінальною, несподіваною), так і корисною, що відповідає вимогам завдання. Творчість – це широкомасштабна тема, вивчення якої важливе для розуміння механізмів розвитку як особистості, так і суспільства. На особистісному рівні творчість необхідна як при рішенні проблем на роботі, так і в повсякденному житті. На суспільному рівні творчість – це вияв нових напрямків у мистецтві, наукових відкриттях і нових соціальних програмах.

Висновки. На підставі узагальнення теоретичного матеріалу стосовно виокремлення основних особливостей творчого мислення, які представлені в різних підходах, виділення провідних позицій щодо творчої особистості і системного аналізу в психології творчості, ми пропонуємо застосовувати системний підхід до відповідних варіантів соціалізації особистості, яка має високий рівень особливостей творчого мислення. Також в подальшому вирішити чіткі критерії застосування таких категорій як особливості, ознаки, параметри, показники. Виявити чи несуть вони однакове смислове навантаження чи ні. Виходячи з того, що кожна людина має свій творчий потенціал і певний рівень розвитку творчого мислення, подальші наші дослідження будуть торкатися процесу соціалізації особистості з різним проявом особливостей творчого мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барташников А.А., Барташникова И.А. Учись мыслить: Игры и тесты для детей 7-10 лет. – Харьков: Фолио, 1998. – 480 с.
2. Библер В.С. Философско-психологические предположения Школы диалога культур. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1998. – 215 с.
3. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей. – М.: Издательский центр “Академия”, 2002. – 320с.
4. Брушлинский А.В. Субъект: мышление, учение, воображение: Избранные психологические труды. – М.: Институт практической психологии; Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1996. – 390 с.
5. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Под редакцией В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
6. Гильбух Ю.З. Розумово одарована дитина: Психологія, діагностика, педагогіка: Пер. з рос. – К.: Фірма “Віпол”, 1993. – 75 с.
7. Костюк Г.С. Навчально – виховний процес і психічний розвиток особистості. – Київ, 1989. – 608 с.
8. Кульчицкая Е.И. Диагностика творческих способностей детей. – К., общество “Знание” Украины, 1996. – 67 с.
9. Кульчицкая О.И. Дивергентне мислення як умова розвитку творчості дітей молодшого шкільного віку //Одарована дитина. – № 1. – 1999. – С.2-6.
10. Лук А.Н. Психология творчества. – М.: Наука, 1978. – 126 с.
11. Максименко С.Д. Основы генетической психологии. – Київ, 1998. – 220 с.
12. Матюшкин А.М. Загадки одаренности: Проблемы практической диагностики. – М.: Школа-Пресс, 1993. – 128 с.
13. Моляко В.А., Кульчицкая Е.И., Литвинова Н.И. Психология детской одаренности. – К.: Знание, 1995. – 83с.
14. Москаленко В.В. Соціальна психологія. Підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.
15. Хомик Л.В. Социально-психологическая адаптация личности / Л.В. Хомик. – РУНЦ “ДИНИТ”, 2001. – 84с.
16. Циба В.Т. Соціологія особистості: системний підхід. – К., 2000.
17. Циба В.Т. Системна соціальна психологія. Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 328 с.

Резюме. В статтє проанализированы отличия в объяснении составных компонентов творческого мышления; выделены основные особенности творческого мышления. Раскрыты возможности системного подхода к комплексному объяснению творческой личности. Представлен анализ творческой личности представителями отечественной и зарубежной психологии. Раскрыто понятие творческая личность и креативная личность.

Ключевые слова: особенности творческого мышления, творческая личность, системный подход, креативность, креативная личность.

Summary. Differences of creative thinking components explanation are analyzed in the article. The main features of such thinking are determined. Possibilities of systematical approach to all-embracing interpretation of the creative person are shown. Analysis of the creative person made by Ukrainian and foreign scientists is given in article.

Key words: intelligence, creative thinking, creative person.

Одержано редакцією 11.01.2007.

УДК: 37: [159. 922. 73: 159. 642. 5]

Т. О. ЯКОБЧУК

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАПОБІГАННЯ ТА КОРЕКЦІЇ ВІДХИЛЕНЬ У ЕМОЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Резюме. В статті зроблена спроба виокремити педагогічні умови запобігання та корекції відхилень у емоційному розвитку дитини дошкільного віку на основі теоретичного аналізу з проблем дослідження та власної дослідницької діяльності автора. Представлена програма корекційно-розвивальної роботи з розвитку емоційно-особистісної сфери та попередження афективних проявів поведінки дошкільника.

Ключові слова: педагогічні умови, корекція відхилень, емоційний розвиток дитини.

З М І С Т

<i>Вступ</i>	3
<i>Приходько Ю. О.</i> Внесок Л. С. Виготського в розвиток дитячої психології	4
<i>Поніманська Т. І.</i> Гуманістичне виховання в контексті ідеї Л. Виготського про дитячо-доросле співтовариство	8
<i>Дичківська І. М.</i> Проблема ефективності інноваційних процесів в освіті	12
<i>Горопаха Н. М.</i> Реалізація ідей Л. С. Виготського у розвиваючому навчанні дітей дошкільного віку (на прикладі використання дослідницького методу)	15
<i>Янциур Л. А., Фарина Н. П.</i> Л. С. Виготський про розвиток дитячої творчості	20
<i>Маліновська Н. В.</i> Мотиваційний компонент у навчально-мовленнєвій діяльності дітей дошкільного віку	24
<i>Самсонюк Н. Ф.</i> Прислів'я як індикатор визначення компетентності дошкільника у сфері життєдіяльності „Я сам”	26
<i>Воробйова Л. М.</i> Л. С. Виготський і розвиток сучасної психолінгвістики	29
<i>Белова С. А.</i> Інтерес як педагогічна умова навчально-виховного процесу у творчих спадщинах Л. Виготського та Г. Шарельмана	31
<i>Сузанская Т. Н.</i> Особенности катарсиса в „детском тексте” русской литературы	35
<i>Степанова О. І.</i> Збагачення словника дітей дошкільного віку засобами поетичної лексики	39
<i>Пох Л. И.</i> Эстетические воззрения Л. Н. Толстого в „Психологии искусства” Л. С. Выготского	42
<i>Разина Н. В.</i> Психологическая готовность к материнству в контексте культурно-исторической концепции	43
<i>Ховрина Г. Б.</i> Психологические особенности коррекции детей, не готовых к школьному обучению в контексте культурно-исторической концепции Л. С. Выготского	46
<i>Воробйов А. М.</i> Генезис дослідження співвідношення інтелекту та якостей креативної особистості	49
<i>Кравцов О. Г.</i> Исследование психологических особенностей девиантных подростков в русле культурно-исторической теории Л. С. Выготского	52
<i>Борова В. Є.</i> Дослідження корекції звуковимови дітей дошкільного віку в логопедії.	56
<i>Макаренко М. А.</i> Культурно-исторический анализ роли профессионального сознания в развитии личности	62
<i>Леценко Г. П.</i> Теорія мовленнєвої діяльності як основа формування комунікативної компетенції	66
<i>Новикова-Грунд М. В.</i> Групповые текстовые методики как развитие идеи инструментального метода	71
<i>Жаровцева Т. Г.</i> Професійне ставлення майбутніх педагогів до проблем неблагополучних сімей	75
<i>Литвиненко С. А.</i> Актуалізація ідей Л. С. Виготського в сучасній практиці виховання	80
<i>Юрченко В. М.</i> Л. С. Виготський як фундатор методології систематизації психологічних знань	82
<i>Рудь Г. В.</i> Динаміка формування і реалізації життєвих планів особистості у ранній юності	85
<i>Мірошина Г. Г.</i> Використання ідей Л. С. Виготського про культурний розвиток дитини в розгляді проблеми опосередкованої трансляції етичної культури від керівника дошкільного закладу дітям	89
<i>Головань Т. М.</i> Становлення і розвиток дошкільних закладів в Криму в II половині XIX – початку XX ст.	91
<i>Фасолько Т. С.</i> Л. С. Виготський про виховання моральної поведінки	96
<i>Кравець Л. М.</i> Рефлексивний підхід до становлення професійної діяльності майбутніх педагогів	100
<i>Врочинська Л. І.</i> Педагогічна підготовка батьків – основа ефективної взаємодії у вихованні гуманної поведінки дитини	102
<i>Матейко Н. М.</i> Психологічна корекція пізнавальної сфери дітей в умовах несприятливого екологічного середовища	106
<i>Козлюк О. А.</i> Психолого-педагогічна сутність поняття „спілкування” та підходи до його розуміння	108
<i>Косарєва О. І.</i> Зв'язок емоційної і когнітивної сфер у психічному розвитку дитини	113
<i>Марчук Г. В.</i> Проблема соціального розвитку дитини в світлі теорії соціалізації Л. С. Виготського	116
<i>Меналюк Г. Ф.</i> Мовленнєва математична культура вихователів дошкільних закладів	118
<i>Вижевська Ю. О.</i> Педагогічні умови формування професійно-пізнавального інтересу майбутніх учителів до педагогічної діяльності	122
<i>Федорова Н. В.</i> Гумор у спілкуванні викладачів із студентами як одна з умов організації гуманістичної педагогічної взаємодії	125
<i>Демянюк О. Б.</i> Гра як засіб корекційно-розвивального впливу на дітей дошкільного віку	128
<i>Грищук М. М.</i> Техніка постановки запитань як метод розвитку та підтримки психолого-психотерапевтичного процесу: системний аспект	131
<i>Панасюк М. М.</i> Соціально-психологічні фактори появи та розвитку навчального стресу у студентів вищих навчальних закладів	134
<i>Берлинская Л. А.</i> Ключевые компетенции в подготовке учителей Германии	138
<i>Дроздова К. В.</i> Результативність когнітивного напрямку самостійних занять фізичною культурою підлітків ..	140
<i>Картель Т. М.</i> Місце і роль професійної адаптації в професійному становленні майбутніх інженерів-будівельників	142
<i>Музика Ю. О.</i> Діагностика рівнів готовності майбутніх учителів до формування логічного мислення в молодших школярів	145
<i>Шмелев И. М.</i> Особенности картины мира лидера деструктивного культа	148
<i>Соколова А. В.</i> Досвід підготовки вчителів до формування педагогічної творчості в університетах Англії	150

Носова Н. В. Особливості фасилітативної дії педагогів у навчально-виховному процесі	154
Глоба Н. В. Аналіз інтелектуальної децентрації у дітей с задержкой психического развития (младший школьный возраст)	159
Конюхова Т. С. Поняття екосистеми як одне з провідних у сучасній екологічній освіті дошкільників	165
Мельник І. Я. Моральний аспект міжособистісних відносин у молодшому шкільному віці	169
Арсеев И. И. Особенности становления мотивационно-смысловой сферы верующих людей	172
Сторож О. В. Теоретико-психологічний аналіз особливостей творчого мислення і креативної особистості ...	176
Якобчук Т. О. Педагогічні умови запобігання та корекції відхилень у емоційному розвитку дитини дошкільного віку	180
Відомості про авторів	185

Наукове видання

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 36

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Поніманська Т. І.
Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 10.01.2007 р. Підписано до друку 26.01.2007 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Обл. вид. арк. 29,57. Замовлення № 21/1 Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 36. — Рівне: РДГУ, 2007. — 188 с.

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем реалізації психолого-педагогічних ідей Л.С.Виготського на сучасному етапі реформування освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20